

Taşlama, Hiciv, Rap

Elif Kuyumcu*

ORCID -0000-0003-1638-462X

Öz

Edebiyatımızın (özellikle Âşık edebiyatımızın) nazım türlerinden biri olan taşlamalar; bireyin, toplumun, kurumların aksayan yönlerini eleştirmek için yazılan şiirlerdir. Gerek sosyal gerekse de siyasi olaylar ve kişiler arası tartışmaların etkisiyle meydana gelmiş hiciv örneklerine ilk olarak XIV. ve XV. yüzyıllar arasında rastlanırken XVII. yüzyılda ise hiciv edebiyatının doruğa çıktığı görülür. Buna XXI. yüzyılda Türk rap sanatını da dâhil edebiliriz. Türkçe rap olarak adlandırılan ve ülkemizde de günümüzde zengin bir kültürel unsur halini alan ürünlerin temeli ise Türkiye’de değil Almanya’da yaşayan Türkler tarafından atılmıştır. Türk edebiyatının her döneminde eleştiri şiirlerine yer verilmiştir. Edebiyatımızda eleştiri şiirlerini “taşlama, hiciv, rap” olarak üç ana başlıkta toplamak mümkündür. Bu üç eleştiri şiiri bulunduğu zaman ve edebi anlayışlara göre farklılıklar barındırır da değindiği konular ve duygu dünyası itibariyle büyük bir benzerlik göstermektedir. Özellikle günümüzün taşlama ve hicivleri olarak tanımladığımız rap şarkıları bir bakıma taşlamaların ve hicivlerin devamı niteliği de taşımaktadır. Makalede bu benzerliklere özellikle dikkat çekilmiş ve bu konuya çeşitli örneklerle açıklık getirilmeye çalışılmış bununla birlikte XXI. yüzyılda Türk edebiyatında yaşamış şairlerin de (rap sanatçılarının da) şiirleri taranmış, örneklem yöntemi kullanılarak günümüzde en sık işlenen konular başlıklar altında toplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hiciv, rap, taşlama, eleştiri şiiri, satirik şiir

Gönderme Tarihi: 30/10/2020

Kabul Tarihi:29/12/2020

*Doktora Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye, elif-kuyumcu@hotmail.com

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

KUYUMCU, E., “Taşlama, Hiciv Rap”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 7, S. 4., 2020, s. 2662-2698.

Lampoon, Satire, Rap

Elif Kuyumcu*

ORCID -0000-0003-1638-462X

Abstract

Lampoon, one of the poem types of minstrel literature; poetry is written to criticize the fragile aspects of the individual, society, and institutions. The first satiric examples written under the influence of both social and political developments, and individual conflicts have origins in the didactic works of 14th and 15th centuries. Especially after 16th century there was a certain increase in the number of writers and satires. 17th century is widely accepted as the era of most unique authors. We can also include Turkish rap art in the 21st century. The foundation of the products that called rap in turkish nowadays which acquired a place in our country with its own specifics and become a rich cultural element was laid by Turks living in Germany, not in Turkey. Critical poems have always been included in Turkish literature. Rap music genre is one of them. In our literature, it is possible to group criticism poems under three main headings as "lampoon, satire, rap" Although these three criticism poems differ according to literary understandings they show great similarities as a result of the issues they address and the world of emotions. Especially rap songs that we define as today's lampoon and satires are a continuation of the lampoon and satires in a way. The article drew particular attention to these similarities and tried to clarify this issue with various examples. XXI. The poems of poets (including rap artists) who lived in Turkish literature in the 21st century were scanned and the most frequently discussed topics today were collected under headings by sampling method.

Keywords: lampoon, rap, burlesque, critical poetry, satirical poetry

Received Date: 30/10/2020

Accepted Date: 29/12/2020

---

* *PhD student, Istanbul Aydın University, Faculty of Social Sciences, Department of Turkish language and literature, Istanbul, Turkey, elif-kuyumcu@hotmail.com*

You can refer to this article as follows:

KUYUMCU, E., "Lampoon, Satire, Rap", *Academic Journal of History and Idea*, C. 7, S. 4., 2020, s. 2662-2698.

Сатира, Рэп

Резюме

Сатира - один из стихотворных жанров нашей литературы (особенно литературы Ашик); Это стихи, написанные для критики несостоятельных сторон личности, общества и институтов. Примеры сатиры, имевшей влияние как на социальные, так и на политические события и межличностные дискуссии, были первыми в XIV веке. и XV. Несмотря на то, что сатира встречается на протяжении веков, заметно что этот жанр достиг своего пика в XVII веке. Основа продуктов, называемых турецким рэпом, которые сегодня являются богатым культурным элементом в нашей стране, была заложена турками, живущими в Германии, а не в Турции. Стихи критики использовались во все периоды турецкой литературы. В нашей литературе стихи критики можно разделить на 3 : «ташлама, сатира, рэп». Хотя эти три имеют различия в зависимости от времени и литературных идей, темы, которые он затрагивает, и мир эмоций , но так же имеют большое сходство. Особое внимание было уделено этим сходствам в статье и разнообразию этой темы стихи поэтов (рэп-исполнителей), которые жили в турецкой литературе в XXI веке.

Ключевые слова: сатира, рэп, «ташлама», сатирическая поэзия

Получено: 30/10/2020

Принято: 29/12/2020

Giriş

Eleştiri bir kişinin, eserin veya herhangi bir şeyin objektif olarak değerlendirilmesidir. Bu değerlendirme olumlu ve olumsuz şekilde gerçekleşebilir. Edebi anlamda yapılan eleştirilere tenkit, muaheze gibi isimler verilebilir. Batı'da yaygın olan satirik şiirler Türk edebiyatını da Tanzimat ile birlikte etkisi altına almıştır. Tanzimat ve Tanzimat sonrası şairler şiirlerinde sıkça eleştiriye başvurmuştur. Tanzimat döneminde geride kalmış Osmanlı toplumu, yöneticileri ve bu yöneticilerin kararları ile birlikte Servet-i Fünun döneminde eski - yeni çatışması, kafiye ve çeşitli edebi unsurların tartışılması, Milli edebiyat döneminde yine eskiye, milli olana dönüşün haklılığının ispatlanması, Milli Mücadele döneminde yabancılara teslim olmak yerine Anadolu'da birleşmenin sağlanmasına yönelik eserler verilmesi ve nihayetinde Cumhuriyet döneminde Cumhuriyet'in gerekliliği, milli egemenlik şartının ispatlanmaya çalışılması edebiyatımızın her döneminde, her yeniliğinde aktif olarak eleştiriye başvurulduğunun kanıtıdır.

Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı içinde eleştiri Batılı bir mahiyet taşımaya başlasa da Türk edebiyatının hemen her döneminde farklı şekillerde eleştiri yaşatılmıştır. Çağına göre bu eleştiriler kimi zaman pendname (nasihat) kimi zaman hicviye (yergi) olarak karşımıza çıkar. Şairin tutumuna göre şekil alan eski edebiyata ait edebi türler, halk edebiyatı sahasında da taşlamalar, kargışlar, şathiyeler olarak karşımıza çıkar. Elbette Türk edebiyat tarihinde eleştirel şiir ve yazının tarihi çok daha eskilere dayanmaktadır. Göktürk abidelerinde yer alan bazı sözler bize tenkitin geçmişinin Türk edebiyatındaki yerini açıkça gösterir. Kül Tigin abidesi güney yüzünde milletine öğüt veren imajın altında Çinlilerin ne kadar tehlikeli ve sahtekâr olduklarını söyleyen, onların ipek kumaşlarına tatlı sözlerine kanılmaması gerektiğini anlatan ifadeler bize bunu kanıtlamaktadır: “Altun kümüş işgiti kutay bungsuz ança birür. Tabgaç budun sabu süçig agısı yımşak ermiş. Süçig sabın yımşak agın arıp irak budunug ança yagutır ermiş. Yaguru kondukda kisre anyıg bilig anda öyür ermiş.”¹ Kül Tigin abidesinde öz eleştiri niteliği taşıyan satırlar da dikkat çekmektedir: “Türk budun tokurkak sen. Açsık tosık ömez sen. Bir todsar açsık ömez sen. Antagingın üçün igidmiş

¹ Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2010, s. 10.

kaganın sabın almatın yir sayu bardıg. Kop anda alkıntıg, arıltıg.” ifadelerinde Türk milleti tokluğun kıymetini bilmemek, açlığı düşünmemek ve kendilerini besleyen² kağanlarının sözlerini dinlemedikleri için mahvolup yok edilmiş olmaları ile eleştiriliyor.

Eleştiri kimi zaman Orhun abidelerinde olduğu gibi nasihat perdesi ardında gizlenmektedir. Bu olumsuz eleştiriye zarifçe yapmanın bir yoludur. Nasihat yolu dışında latife (güzel yollu şaka) de eleştiri metinlerini yumuşatan bir üsluba vesile olur. Sert söyleyişin derecesi arttırıldığıdaysa tehzil (alay etme), kinaye (üstü kapalı söyleme), zemm (kınama), tariz (iğneleme), tezyif (küçümseme), şetm ve kadh (sövme, küfür etme) yöntemleri sıkça kullanılmakla birlikte; anlamı gizlemek ve gerekli durumlarda kendini savunabilecek fırsatı bulmak için de, tevriye (iki anlamlılık), tezat (karşıtlıklarla ifade), teşbih (benzetme), istiare (tek unsurlu benzetme), telmih (hatırlatma), iktibas (ayet veya hadis alıntılama), irad-ı mesel (atasözü veya hikmetli sözleri alıntılama), istifham (soru sorma), tecahül-i arif (bilmezden gelme), mübalağa (abartma), te'kidü'z-zem bima yüşbihü'l medh (över gibi görünüp yerme) gibi edebi sanatlardan bolca istifade ederler.

İslamiyet öncesi Türklerden İslamiyet sonrasına, Doğu etkisinden Batı etkisine kadar pek çok zamanda etkili olmuş eleştirel metinler ve sözler günümüzde de “rap” adı altında benzerliklerle devam ettirilmektedir. Bugünün hiciv ve taşlamaları olarak nitelendirebileceğimiz rap, kültürel olarak Amerika’da Afrika kökenlilerin hayat sürdüğü kenar mahallelerde doğmuş, kısa zaman içinde tüm dünyanın benimsediği protesto şarkıları haline gelmiştir. Dolayısıyla diyebiliriz ki eski zamanlardan beri halk içinde doğan, halkın içinde yaşayan taşlamalar bir yandan kendine has olarak devam ederken bir yandan medreselilerin başvurduğu Arap edebiyatı kaynaklı hicviyeler olarak devam etmiş, Tanzimat’la birlikte satirik şiir anlayışı çerçevesinde batılı konulara eğilmiş ve günümüzde de 1970’li yıllarda Amerika’da doğan rap ile karakterini sürdürmeye devam etmiştir. Medreseli aydınların oluşturduğu Divan edebiyatı içinde yer alan hicviyeler taşlamalara göre daha anlaşılması güç, yabancı kelimeler içeren metinlerdir. Büyük tesadüf ki rap metinleri de yabancı kelimelerle ve hızlı söylenmeleri ile çoğu zaman anlaşılamayacak durumdadır.

Taşlama, hiciv ve rap arasındaki en önemli şey benzerlikleridir. En önemli farkları ise oluşturulduğu çevreler, etkilendikleri kültürlerdir. Bu kültürel farklılık, aynı yerden

---

² M. Ergin, *a.g.e.*, s. 4-6.

doğmayış onların benzerliklerine gölge düşürebilecek cinsten değildir. Bu üç farklı eleştiri çeşidinin ortak yönlerini ele almadan önce onların gelişimlerine kısaca bakmak faydalı olacaktır.

1. Taşlama

“Taşlama: Hiciv, kara mizah, yergi. Kişilerin kurum ve kuruluşların, toplumun aksayan yönlerini, kusurlarını yahut gülünç yönlerini, kusurlarını, çarpıklıklarını yahut gülünç taraflarını alaylı bir dille ele alan, eleştiren şiire verilen ad”³ taşlamalar genel itibariyle kişiler, toplum, felek, doğa ve hayvanlarla ilgilidir. Taşlama kültüründe en dikkat çekici özellik adına yarışır biçimde şairlerin birbirlerini karşılıklı olarak adeta taşlamalarıdır.

Koşma nazım şeklinin bir türü olan taşlamaların güzel örneklerini veren Kazak Abdal, Kaygusuz Abdal, Dertli, Dadaloğlu, Ruhsatî, Seyrânî, Âşık Veysel gibi halk şairleri bu türde etkili olan isimlerdir. Bu şairleri taşlama şairi olmaya iten yahut bu şairlerin taşlamaya örnek sayılabilecek eserler vermelerinin ortak sebeplerini düşününce, gerek 19. yüzyılda yaşayan Seyrani'nin fakir bir hayat sürdürdüğünü gerek gurbet hayatı etkisiyle kendisine Dertli mahlasını seçen Şair İbrahim'in intihara meylini, gerekse çiçek hastalığı yüzünden henüz küçük yaşlardayken görme yetisini kaybeden Âşık Veysel'in dünyaya gelen oğlunu da kaybettiğini göz ardı edemeyiz.

Şairler, ozanlar kalbinde derin sancılar taşıyan insanlardır. Bu nedenle onların kendilerini ifade etme arzusu sıradan insanlardan çok daha tutkulu bir hal alıp eserlerini oluşturmalarına yardımcı olur. Şairlerin kalbindeki aşk sızısı, düşüncelerindeki incelik onları şair yapmaktadır. Öyle ki hayatlarındaki sürekli olumsuzluk, ruhlarındaki travmatik yaralar ise onları taşlama şairi yapan en önemli sebeptir. Bu şairlerin dikkat çeken bir diğer özellikleri ise korkusuz oluşlarıdır. Kimi zaman devlet düzenini, devlet büyüklerini kimi zaman aile üyelerini, yakın çevrelerini kimi zaman ise kaderi, talihi, feleği taşlamaları Allah'a isyana kadar gidebilmektedir.

Halkın içinden gelen taşlama âşıkları yine halkın içinde yaşadıkları durumu halkın hisleriyle, halkın diliyle, halkın sanat anlayışı ile ortaya çıkardıklarından şiirleri halkça kabul edilir, köylerde, meydanlarda, kahvehanelerde söylenir. Diyebiliriz ki taşlama âşıklarının eserleri halka felsefi bir boyut kazandırmakla birlikte insanları

---

³ Doğan Kaya, *Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2014, s. 754.

düşünmeye, idrak etmeye, eleştirmeye hatta isyan etmeye itebilir. Bu nedenle tehlikeli şiirler içinde ele alınabilirler.

16. yüzyılda görülmeye başlanan taşlamalar Osmanlı Devleti'nin gücü sebebiyle ilerleme göstermemekle birlikte 17. yüzyıl duraklama dönemi, 18. yüzyıl gerileme dönemlerinde devlet baskısının da etkisiyle taşlama türünde çok örnek görülmemektedir. 19. yüzyıla geldiğimizde ise Osmanlı Devleti içindeki Tanzimat Fermanı, Avrupa'da Osmanlı'yı etkileyen Fransız İhtilali; eleştirinin, hak arayışının, haksızlığı dile getirişin dolayısıyla taşlamaların önünü açtığından bu yüzyılda taşlamaların sayısında artış görülmüştür. İlerleyen süreçte Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla devlet yönetiminde meydana gelen bu büyük özgürlükçü değişiklik, çok partili hayatın başlaması taşlamaların siyasete daha da müdahil olmalarına kapı açmıştır. Bu süreçte hiciv şairlerinin de daha siyasi, hümanist ve özgürlükçü bir tutum sergilediklerini ifade edebiliriz.

2.Hiciv

“Hiciv (a.i): ed. Biriyle, şiir yoluyla alay etme, şiir yoluyla birini gülünç hale koyma, yerme (kelimenin aslı “hecv”dir).”⁴ Y. Poyraz'a göre de: Literatürümüze Arapçadan geçmiş olan hiciv [hicv veya hecv] kelimesi, köpeklerin ürkütülerek kaçırılması anlamına gelmekte olan hec kelimesinden türetilmiştir ve Arapçada küfür anlamına gelmektedir.⁵

Hicivler eleştiri konulu kasidelerdir. Genellikle beyitlerle, aruz ölçüsüyle yazılan bu şiirler Divan edebiyatına aittir. Hezliyyât, hevaiyyât ve letâif gibi eserler hiciv türü içinde değerlendirilebilir. Güldürü, boş gibi görünen sözler söyleme, kınama gibi farklı yöntemler kullanılan tüm bu türlerin ortak amacı eleştirmek dikkatleri bir noktaya çekmektir.

Nef'î, Azmizâde Hâletî, Figânî, Kubûrî-zâde Abdurrahman Rahmi, Ziya Paşa, Muallim Nâci gibi şairler hem sosyal hayatta hem siyasi hayatta hem de edebi dünyadaki değişiklik ve aksaklıklara dikkat çekebilen nadide şairlerdir. Bu şairlerin de eleştiri türüne yönelmelerindeki sebeplere bakacak olursak babası tarafından Erzurum'da terk edilmiş bir Nef'î, maddi açıdan zorluklar yaşamakla birlikte ülkesi dışına kaçmak zorunda kalan Ziya Paşa, hem evladını hem babasını kaybeden, uzun

⁴ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2008, s. 368.

⁵ Yakup Poyraz, “Bıçak Sirtında Yürümek: Hiciv Şiirleri”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 41, Mart-Nisan 2014 *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, Celalabad, Kırgızistan, 2014, s. 1.

yıllar kadılık müderrislik yaptığı halde görevinde azledilen Azmizâde Hâletî karşımıza çıkıverir. Anlaşılacağı üzere hiciv şairleri de taşlama şairleri gibi zor bir hayat yaşamış ancak medreselerde eğitim alma konusunda daha şanslı olmuşlardır. Genellikle üst düzey ailelerden gelip iyi eğitim almış olan bu şairlerin çeşitli sebeplerle maddi sıkıntılar çekmiş oldukları veya üst düzey insanlara kendilerini ispatlayıp terfi almaya çalışırken iftiraya, şikâyete kurban gittikleri görülür. Taşlama şairlerinde olduğu gibi büyük bir cesarete sahip olan heccavlar bazı zamanlar yergileri ve latifeleri ile padişahların takdirini kazanıp saray çevresinde önemli görev alırken bazen de dilleri sebebiyle kendi ecelleri olmuşlardır. Onlar kalemleri ile duygularını, isyanlarını, eleştirilerini yazarken aslında kendi kader defterlerinin sayfalarına akıllarının ispatı olan şiirlerini nakşetmişlerdir. Övgü aldıkları kadar azarlanmış, takdir edildikleri kadar dışlanmış, ödüllendirildikleri kadar da cezalandırılmışlardır ki bu ceza daha ziyade ölüm kararıyla sonuçlanmıştır.

Hiciv şairleri Divan edebiyatı geleneğine bağlı olduklarından Arapça, Farsça kelimelerle yoğurulmuş şiirleri halkın zevkinden uzak, medrese ve saray çevresinde şekillenmiş edebi eserlerdir. Taşlamalardaki hece vezni, dörtlükler ve halk zevkinin zıttı olarak heccavlar aruz vezni, beyitler ve medrese dili kullanmışlardır. Buna rağmen eserlerinin anlaşılmasının çok da zor olduğu söylenemez. Onlar eleştirilerinin tam adresine ulaşabilmesi için anlaşılır bir dil kullanmayı da gayet iyi başarabilmiştir. Anlamı örtüp gizlemek istediklerindeyse edebi sanatların yardımıyla şiirlerini adeta bir bilmeceye, bir akıl oyununa çevirmişlerdir.

Hiciv şairlerinin de taşlama şairleri gibi darlık içinde geçen hayatlarının yanında ölüm korkularının olması hiciv tarzı eserlerini genelde divanlarının içine almamalarıyla sonuçlanmıştır. Onlar hiciv şiirlerini içeren müstakil eserleri daha fazla tercih etmişlerdir. Ayrıca Divan edebiyatında bir gelenek olan mahlas kullanmak da bu şairler için zaman zaman bir perde görevi görmüştür. Farklı şiir türlerinde farklı mahlaslar kullanan şairlere de rastlamaktayız. Bazı zamanlarda ise şairlerin büyüklerin tavsiyesi, aynı mahlası başkalarının da kullanması gibi sebeplerle mahlas değiştirdikleri de görülmektedir.

Divan edebiyatında 17. ve 18. yüzyıllarda şahsi meselelerin, üst düzey yöneticilerle yaşanan kişisel problemlerin daha fazla işlendiği görülürken 19. yüzyılda taşlamalarda olduğu gibi siyasi ve yönetsel farkındalık artmış ve şairler oklarını devlet

yöneticilerinden yönetim şekline kadar geniş bir çerçeveye yöneltmişlerdir. Özgürlük, hürriyet gibi konular eserlerde adeta bir mazmun haline gelmiştir.

3.Rap

“Rap, hip hop kültürünün müziğidir. Rap müziğin yanı sıra, rap müziğinin altyapılarını oluşturan DJ’lik, bu kültürün dansı breakdance, duvarlara şekiller ile yazılan yazı graffiti gibi hip hopun dört ana sanat faaliyeti vardır. Rap müziğin “rhythm and poem (ritim ve şiir ya da ritmik şiir) veya “rhythmic African poetry” (ritmik Afrika şiiri) tamlamalarının kısaltması olduğu görüşü yaygın olsa da aslında rap kelimesi, İngilizce sözlük anlamı olarak “ağır eleştiri” anlamına gelmektedir.

Rap müzik ilk olarak Almanya’da yaşayan Türkler arasında yayılmaya başlamıştır. Almanya’daki ABD askerlerinin çocukları tarafından gurbetçi Türk ailelerin çocuklarına tanıtılan rap müzik Türk gençler tarafından kısa sürede benimsenmiştir. Almanya’daki Türkler, 1990’lı yılların başından itibaren yöneldikleri rap müziğin ülkemize taşınmasında öncü olmuşlardır.

Makalemizde daha önce de belirttiğimiz gibi rap 1970’li yıllarda Amerika’da Afrika asıllıların yaşadığı ara sokaklarda doğmuştur. Belli bir dönem için Amerika’da siyahi olarak yaşamın zorlukları herkesçe bilinmektedir. Afrika kökenli insanlar uzun zaman ikinci sınıf insan muamelesi görmüşlerdir. Şüphesiz ki bu, isyanı dile getiren bir dans ve müzik kültürünün oluşumunda en temel etken olmuştur. Diğer müzik ve dans türlerine göre daha sert, güçlü, tepkili ve eleştirel yapıya sahip olan rap ve breakdance ezilen toplumun katarsis yaşayabildiği merkezler haline gelmiştir. Bu düşünceyi destekleyen diğer bir adım ise rap müziğinin yayıldığı yerlerde göçmenlerin yaygın olmasıdır. Her zaman için vatanından, milletinden ayrı olmak insanların dışlanacakları, ezilecekleri veya küçümsenecekleri ortamlara maruz kalmasının önünü açar. Almanya’da yaşayan Türkler bunun bir örneğidir. Zamanla kendilerini ait hissedecekleri ortamlar yok olmaya başlayınca gençlerin içinde oluşan kızgınlık, eleştirme isteği, öfke gibi duygular onların sanatlarında açığa çıkmaya başlar. Bu gençler kendilerini rahatça ifade edip herkesi eleştirebildikleri rap kültürünü tanıyıp geliştirmeye başlarlar. Kısa zaman içinde de ana dillerinde eserler verip bu müzik ve dans türünün Türkiye’de de tanınmasını, gelişmesini sağlarlar.

Tüm bu isyanı dile getiren sanat hareketleri adeta bir okul niteliği taşır. Belirli bir öğretisi, bu öğretiyi dile getirecek yöntemleri, sanatları ve kendilerine yol gösterecek hocaları olur, gruplaşmalar başlar. Çok geniş çerçeveden yaklaşacak olursak Divan edebiyatı olarak bakacağımız hip hop, hicviyeleri olan ‘rap’lerini vermeye başlar. Bu

şarkılarda geçen can alıcı sözler yahut rap şairlerinin mahlasları ise duvarlara yazılmaya başlandığı vakit hip hop kültürünün hat sanatı kabul edebileceğimiz grafitiler de görülmeye başlanır. Gençlerin polislerden, bekçilerden kaçarak duvarlara yazdıkları girift yazılar aslında onların başkaldırılarıdır. Rapler pek çok özelliği ile hicivlere benzediği gibi taşlamalarla olan benzerliği de göz ardı edilemez. Taşlamaların en güçlü örneklerinin Alevî-Bektaşî dergahlarında verilmeye başlandığı bilinir. Alevîlik kültürü de kimi zaman zorluklara, dışlamalara göğüs germek zorunda kalmıştır. Yine eleştirme isteği bu ezilişle beslenir ve ciddi isyanlara kapı açar. Alevî dergahlarındaki semah dans özelliklerine sahip bir ayindir, duyguların dışavurumudur. Kendi eksenini etrafında veya yuvarlak oluşturup beraberce dönmek bu ritüelin en önemli hareketidir. Yine breakdance da dansçıların çeşitli döner figürlerle kendilerini ifade ettikleri bir dans çeşididir. Bu kendi etrafında dönüşler benliği ispatlamayı temsil edebilecek hareketlerdir. Kendi varlıklarını ispat etmek isteyenler ise genel olarak toplumu kendisine “yabancı” görenler veya toplumca yabancılaştırılanlardır.

4.Rap Kültürünün Taşlama ve Hicivlerle Benzerlikleri

Taşlama, hiciv, rap üçlüsünün ortak noktalarının varlığı yadsınamayacak derecededir. Bu üç türün özelliklerine başlıklar halinde bakıp ortak noktalara değineceğiz.

A. Mahlas Kullanma

“Mahlas (a.i. hulus’dan): 1. halas olunacak, kurtulacak yer. 2. bir kimsenin ikinci adı. 3. eskiden şairlerin şiirlerinde kullandıkları ad.”⁶şekliyle tanımlanan mahlas, özellikle eleştirel şiirler yazan şairler için kelime anlamını tam olarak yansıtmaktadır. Eleştirel şiirler toplumda veya siyasi hayatta kolay kabul edilebilen, desteklenen şiirler değildir. Aksine bu şiirler oldukça eleştirilen, şairleri cezalandırılan şiirlerdir. Bu nedendir ki şairler kimliklerini gizlemede, kendilerini korumada mahlaslara sığınır.

Gerek Halk edebiyatı gerek Divan edebiyatımızda mahlas kullanmak oldukça yaygındır. Şair padişahlar, şair devlet adamları veya halk şairleri mahlas taşıma geleneğini yaşatmıştır. Kimi zaman kendilerine yakıştırdıkları kimi zaman büyüklerinin veya usta şair olarak gördüklerinin kendilerine yakıştırdıkları mahlasları tercih etmişlerdir. Şairlerin şiirlerindeki karakteristik özelliklerinin yansımaları ilk olarak mahlaslarında görmek mümkündür. Mahlas kullanmanın bir diğer amacı da dinleyici veya okuyucular üzerindeki intibahtır. Söz gelimi adalet bir padişah için önemli bir

---

⁶ F. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 567.

özellik olmak zorundadır. Adalet kisvesini taşımak bir padişah için hem olmazsa olmaz hem de bir gurur kaynağıdır. Bu nedendir ki II. Bayezid kendisine Adlî mahlasını seçmiştir. Yine Latifî, tezkiresinde “Kandî” mahlaslı şairlerden bahsederken, onların şekerli olduklarına da değinmiştir. Bilindiği üzere Nef’î önceleri zarara mensup anlamına gelen Darrî mahlasını kullanırken Gelibolulu Âli’nin tavsiyesi üzerine yarara mensup anlamına gelen Nef’î mahlasını kullanmaya başlamıştır. Nef’î mahlasını faydaya dayandırsa bile hicvettiklerine verdiği zarar onun ilk mahlasını seçmesindeki kararın doğruluğunu gösteriyor.

Divan edebiyatından daha sonralara gittiğimizde Tanzimat ve Servetifünun dönemlerinde de bu geleneğin tam anlamıyla bitmediğini şairlerin şiirlerinde kendi isimlerini mahlas gibi kullandıklarını görmekteyiz. Muallim Nâci şiirlerinde kendi ismi olan Nâci’yi bir mahlas gibi söylerken Abdülhak Hâmit Tarhan, Hâmit’i; Recâizâde Mahmut Ekrem ise Ekrem’i şiirlerinde mahlas olarak kullanmıştır.

Rap dünyasında da gençlerin kullandıkları ‘nick name’ler onların edebi anlamdaki mahlaslarıdır. Bu mahlasların ortaya çıkışı bazen rakiplerin yakıştırmaları ile olmuş bazen de karar değişikliklerinin ardından bilinçli bir şekilde tercih edilmiştir. Yine de bu isimlere bakıldığında bir meydan okuma, güçlü olduğunu hissettirme tevriye sanatına elverişli olma gibi hususlar Divan edebiyatındaki mahlaslarla benzerlikleri bakımından dikkat çekmektedir. Türk rap dünyasına baktığımızda karşımıza çıkan bazı mahlaslar: Ceza, Sansar Salvo (sansar yaylım ateşi), Şehinşah (şahların şahı), Allâme (derin bilgi sahibi), Piton, Şanışer (kötülüğün şanı), Lâ Edri (yazarı bilinmeyen anonim), Tankurt Manas, Dilkeş Kardar (gönülleri çeken, işi elinde tutabilen), Hayki (haykırışın kısaltması), Ezhel (gafil) Grogi (İngilizce kökenli bir boks terimi. Sarsılmasına rağmen ayakta durabilen boksör), Kolera, Garez, Sultana...

Nef’î’ye Gelibolulu Âli’nin takma ad vermesi gibi⁷ Hayki adlı rap sanatçısı da başka bir meslektaşına Kraliçe takma adını vererek Kraliçe Yas olmasını sağlamıştır. Belâ takma adına sahip rap sanatçısı ise meslektaşı Ceza’ya en yakın olan adı seçmeye çalışmıştır. Genel olarak tüm bu mahlas detaylarına baktığımızda bazı gençlerin ise kendi isimlerinin kısaltılmış şekillerini veya tamamını kullandıklarını görürüz. Fero (Ferhat), Savaş, Ayben, Çağrı, Ramiz, Ulaş, Yener...

Şairlerin mahlaslarının söz sanatlarına ve anlam oyunlarına açık olması şiirlerini daha dikkat çekici yapmakla kalmayıp gerekli zamanlarda işin içinde sıyrılmalarını da

⁷ Metin Akkuş, *Nef’î ve Sihâm-ı Kazâ*, Akçağ, Yayınları, Ankara 1998, s. 567.

kolaylaştırır. Âşık Dertli'nin “Şeytan bunun neresinde?” diye sorup sazın günahla ilgisinin bulunmadığını dile getirmeye çalıştığı taşlamasında mahlasını tevriye sanatına uygun kullanmıştır.

“Dertli gibi sarıksızdır
Ayağı da çarıksızdır
Boynuzu yok kuyruksuzdur
Şeytan bunun neresinde”⁸

Âşık Dertli'nin kendi mahlasını şiirinde kullanışı gibi Ceza takma adlı Bilgin Özçalkan da kendi mahlasını çift manaya gelecek şekilde kullanmıştır. Hatta çok iğneleyici eleştiriler yapması sebebiyle diğer rap sanatçılarından kendisine “Ceza'mız geldi.” demeleri üzerine bu mahlası seçtiği söylenir.

“Üstüme iyilik sağlık a dostlar
Ceza rap yapar çok kötü toslar

...

Az konuşana kurdele takacaklar
Kara tahtaya da Ceza yazacaklar.”⁹

B. Aile Hayatı, Sosyal Çevre ve Ekonomik Durum

Norm Ender'in çalkantılı bir okul hayatı olmuş, eğitimini yarım bırakmıştır. Killa Hakan rap sözleri yazmaya devam ettiği bir cezaevi deneyimi olan, Almanya'da yaşayan rap şarkıcısıdır. Ezhel ise gelenek ışığında evrenseli hedefleyen, pek çok müzik aleti çalabilen müzik eğitimi bakımından oldukça donanımlı biridir. Ben Fero yine Almanya doğumlu bir Türk'tür. Ceza'nın rap dünyasından önceki mesleği ise elektrik teknisyenliğidir. Bir savcı çocuğu olan Şehinşah büyük bir disiplin altında, katı kurallarla büyüyüp annesinin ve babasının ayrılığında sonra daha farklı bir yola girdiğini, lisede birkaç kez sınıfta kalıp okuldan atıldığını ayrıca kendisinin de boşandığını söyleyen bir rapçidir.

Genellikle acılı bir hayat, travmatik hadiseler, cezaevi deneyimleri, başarısız bir okul hayatı, yabancı olarak yaşadıkları ülke dışı sınırlar, aile içi çatışmalar bu gençlerin çoğunun yaşadığı hayat çizgisini gösteriyor. Öyle ki insanların yaşadığı bu gibi durumlar onları protest şarkılara serseri (!) bir hayata itebilir. Sanatlarındaki ağır eleştiri

⁸ Esmâ Şimşek, “Kadı İmgesinin Edebiyatımızda Yansımaları ve Sıdkî Baba'nın Kadı Destanı Örneği”, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 14(16), 2018, s. 33.

⁹ <https://www.muzikdefterim.com/ceza/yerli-plaka-sarki-sozu-1634>, (12.12.2020).

ve kızgınlık ise elbette ki onların hayatlarını oluşturan şartların etkisini yansıtmaktadır. Bazı gençler ise iyi eğitim almış üst düzey ailelerden çıksa bile yaşadıkları disiplinli ve aile içi anlaşmazlıkların olduğu hayatı eleştirme gayesiyle rap müziğe yönelmişlerdir. Bu gençlerin ilk karşı çıkışları giydikleri bol kıyafetler, hızlı bir şekilde söyledikleri şarkılarla ailelerine veya çevrelerine olmuştur. Pek çoğu şarkılarındaki ağır siyasi eleştiriler veya gençlere kötü örnek teşkil ettiği söylenen sözler sebebiyle cezaevine girmiş veya bir yargılama süreci yaşamışlardır. Bu durum hiciv ve taşlama şairlerinin sık sık başına gelen bir durumdur. Nitekim Divan edebiyatı dönemi hiciv şairlerinden Tanzimat dönemi hiciv şairlerine kadar pek çok sanatçının yazdığı şiirlerdeki ağır siyasi eleştiriler onların azledilmelerinde, sürgün edilmelerinde veya istedikleri göreve atanamamalarında birinci sebep olagelmıştır.

Sihâm-ı Kazâ adlı hiciv eseriyle dikkatleri çeken Nef'î'nin eleştiri oklarının ilk kurbanı ise “belâ-yı siyâh” diye tanımladığı babasıdır. Nef'î Kırım Hanı'nın nedimi olan babasına yazdığı;

“Sa'âdet ile nedîm olalı peder Hâne

Ne mercüme görür oldu gözüm ne tarhâne”¹⁰ mısraları aile ilişkilerinin ne denli zayıf olduğunu anlayabiliyoruz. Babasının evi terk etmesiyle yoksulluk içinde olduklarını anlatırken babasının bolluk içinde olduğunu da şu beyitle dile getirmiştir:

“Benüm züğürtlük ile ellerüm taş altında
Muzahrefâtun o dürr ü güher satar Hân'a.”¹¹

Genç rapçilerden Heijan ve Muti de “Yansın Geceler” adlı raplerinde;

“Viskisi, votkası, kapuçino tayfası
Şekiller Dubai, sabah otel odası

Ve batmıyor Baba Bank, bitmiyor havası

Biz gibi garibana demli çay ablası” sözleri ve bu sözlere ek olarak söyledikleri;

“Yediği hep aynı hamburger, patatesi

Araba lazım Florya'da galerisi

Babası mühendis, oğlu kız delisi

İnşaatta mala vurur bizim gibi amelesi”¹²

Dörtlükleri de Nef'î gibi ekonomik durum ile babayı bağdaştırır. Babalarına doğrudan saldırıya geçmeden önce maddi durumu iyi olan ve babasına güvenerek

¹⁰ M. Akkuş, *a.g.e.*, s.145.

¹¹ M. Akkuş, *a.g.e.*, s. 146.

¹² <https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Heijan-yansn-geceler-lyrics>, (17.09.2020).

yaşayan gençleri eleştirip bu eleştiri üzerinden kendi babalarının sosyal durumlarını ve de bu sosyal durumun kendileri üzerindeki olumsuz etkiyi dile getirmişlerdir. Özellikle Nef'î'nin “Benim züğürtlükle ellerim taş altında” mısrası ile bu iki gencin “İnşaatta mala vurur bizim gibi amelesi” dizesinin benzerliği ilgi çekicidir.

Stabil mahlaslı rapçinin “O” adlı şarkısında geçen:

“Hey, len biz aynı değiliz

Bak hayata baktığım pencereleri aklın almaz

Mutlu aile tabloları da kaderimde yazmaz

Anam babam yan yanadır cenazemiz varsa.”¹³ dizeleri babası yüzünden mercimekle tarhanayı bile göremeyen Nef'î'nin duygularına hâkim olduğunu kimse inkâr edemeyecektir.

Jagged (Ceg) mahlaslı rapçinin kendisine alkol kullanmamasını tavsiye eden alkolik babasına yazdığı sözler de onun babasının karşısında olduğunu açıkça gösterir:

“... ”

Ve bana içki içme derdi alkolik babam

Bence bu ironi her bi' boktan daha komik

O bana alkol bütün kötülüklerin anası derdi

Maddede babası olmalı ve şimdi kafası geldi...”¹⁴

Gerek rap dünyasında gerekse eski tarihlerde yazılmış hiciv örneklerinde ailenin kopukluğu, ilgisizliği ve aile fertleri yüzünden yaşanan şanssız durumlar önemli bir yer zapteder. Çoğu kültürde olduğu gibi bizim kültürümüzde de ailenin ekonomik kaynağı baba olarak görülür. İlgisiz ve ailesini parasız bırakan bir babanın, anne babanın ayrı hayatlar sürdüğü bir yaşamın çocukları eleştiriye yönlendirdiği gerçeğini çıkarabiliriz.

B.a. Allah'a Feleğe İsyân

Eleştiri bazı zamanlar dozunu aşarak Allah'a isyana kadar gidebilmektedir. Allah'a isyan etmenin daha imgesel yolu sayılabilecek olan feleğe isyan da taşlama, hiciv ve raplerde oldukça fazla kullanılır. Feleğe isyan elbette saygı ve korku tesiriyle Allah'a dolaylı olarak isyan etmektir. Bizim şiirlerimizde, halk deyişlerimizde yaşayan feleğe isyan durumuna bazı taşlama ve raplerle örnek vermeye çalışacağız.

¹³ <https://genius.com/Stabil-o-lyrics>, (12.12.2020).

¹⁴ <https://genius.com/Ceg-skimde-degil-lyrics>, (12.12.2020).

“İnsanların feleği sorumlu tutmalarında en büyük neden Tanrı korkusudur. Âşıklar da Tanrı’dan korktukları için Tanrı’ya olan sitemlerini, eleştirilerini feleğe yüklerler.

Ya ben sana ne ittim idi
Bana hançer soktun felek
Eli güldürdün oynattım
Bana hain baktım felek”¹⁵

Söz konusu taşlamada feleğe bir şahsiyet yüklendiği görülmektedir. Felekle bir insanmışçasına konuşulup hesap sorulmaktadır. Suçsuz insanlara hançer saplayan, talihsiz şaire haince bakan felek elbette acımasızdır. Kolera adlı rap sanatçısının felek tanımını geçmişten beri gelen feleğe suç bulma durumunun tamamen bir devamı niteliğinde olmakla birlikte örnekteki taşlamayla benzerliği dikkat çekicidir:

“...
Ört üstümü mermer baki
Göm büsbütün her şeyim hayali
Geciktirme vaktim bu ikindi. Checkmate (şah mat)
Kahpe felek için acı üretmek
Ne bilirsin sen nedir üşümek, titremek?
İsteğin acılara tuz biber ekmek demek
Kolo deneyimli denek...”¹⁶

Kolera bu rap sözlerinde ölümün müsebbibi addettiği feleğe geç kalmamasını söylüyor. Ona göre feleğin yegâne görevi acı üretmekken asla üşümek, titremek gibi zor durumları deneyimlememiş olmaktır. Feleğin başına kötü bir şey gelmez. Bu nedenle insan halinden anlamaz. Her insan felek için denekken Kolera kendisi için “deneyimli denek” diyerek feleğin kendisine yaptığı işkencelerin hesapsızlığını dile getiriyor.

Namık Kemal’in;

“Değildir şîr-i der- zencire töhmet acz-i akdâmi

Felekte baht utansın bî-nasîb erbâb-ı himmetten”¹⁷ dediği Hürriyet Kasidesi’ne baktığımızda yine aynı şeyi görürüz. Tanzimat dönemine ait bu şiirde hiciv geleneğini şeklen Divan edebiyatına uygun devam ettiren Namık Kemal, muhtevayı her ne kadar

¹⁵ Bülent Arı, “Aşık Şiirinde Toplumsal Eleştiri”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32(12), 2015, s. 271.

¹⁶ <https://genius.com/Sagopa-kajmer-and-kolera-kolaysa-anlat-lyrics>, (12.12.2020).

¹⁷ Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri 1*, Dergah Yayınları, İstanbul 2009, s. 54.

değiştirse de feleğin haklıya hakkını teslim etmeyişiinden bahsetmekten kendisini alamaz.

Âşık Veysel'in taşlamasında da Allah'a hesap sorma dertli olanları görmeyip haksızlara izin vermesi eleştirilir.

“Bu âlemi gören sensin
Yok gözünde perde senin
Haksıza yol veren sensin
Yok mu bunda suçun senin.”¹⁸

Sagopa Kajmer'in rap sözlerinde Aşık Veysel'in Tanrı'ya hesap sorduğu ruh halinin yaşandığı görülmektedir ancak kendisi isyan ettiğinin de farkındadır:

“Hekim hekimden çare bulurdu
Ama yaprak ekimden nasıl kurtulurdu?
Derdi veren derdin çözümünü unuttur mu hiç?
İsyanın ağızdan çıkmadan yakala ve boğ...”¹⁹

“Âşık şiiri biçimci, korkutucu bir Tanrı imajı yerine insancıl, sevilen bir Tanrı imajının yanındadır. Dolayısıyla zalim, korkulan Tanrı'yı ya da Tanrı'yı bu şekilde gösterenleri eleştirmektedir:

Bir iken bin ettin kendi adını
Görmedim sen gibi iş üstadını
Yaşardırın, kurutursun odunu
Sen bahçıvan mısın, ormancı mısın?”²⁰

Azmî mahlaslı aşığın söylediği bu şiir Allah ile dalga geçiyor gibi görünse de aslında insanların zihnindeki korkunç Allah figüründen başka bir Allah anlayışına sahip olduğunu bildiriyor. Yine Ceg mahlaslı rap sanatçısının Tanrı adlı şarkısında bu çizgide sözler vardır. O da Allah'ı arar bulamaz. Allah Ceg'in rap sözlerinde de dünyada yaşayan sıradan biri imajındadır ve aslında yoktur. Ancak özünde Tanrı şairin içindedir. Sonunda onu bulmuştur. Her iki şiir farklı geleneklere ait olsalar da sıradan insanların kimliğinde Tanrı'yı ararlar. Elbette insan kimliğinde bir Tanrı bulamazlar. Tanrı bahsedilenlerden farklıdır.

“Hep bi' tanrı aradım, hep bi' tanrı aradım
Ama bu dünyada bana göre birileri yok

¹⁸ B. Arı, a.g.m, s. 272.

¹⁹ <https://www.azlyrics.com/lyrics/sagopakajmer/meftun.html>, (12.12.2020).

²⁰ B. Arı, a.g.m., s. 272.

Hep bi' tanrı aradım, hep bi' tanrı aradım
Ama aradığım içimde artık biliyorum.”²¹

C. Hayvana Benzetme, Aşağılayıcı Sıfatlar Yakıştırma

Pek çok taşlama ve hiciv metninde hayvana benzetme, kötü hayvanlarla eleştirilenler arasında ilişki kurarak karşı tarafı küçülterek yerme amacı görülür. Özellikle yılan, domuz, eşek, köpek gibi hayvanlar zikredilerek karşıdaki kişinin şahsiyeti aşağı çekilir. Şeyhî'nin Harnâme adını taşıyan eseri toplum düzenini eleştirirken o düzende aksamalara sebep olanların Şeyhî tarafından eşek olarak görüldüklerini bize ispatlar. Aynı şekilde Gürcü Mehmet Paşa'ya köpek redifli bir hiciv yazan Nefî de aynı şekilde hareket etmektedir:

“Sen kadar düşman-ı devlet mi olur a hınzır
Ne durur saltanâtın sâhibi bilsem a köpek.”

Nefî köpek ve hınzır yakıştırmasından başka hakaret içeren sözcükler de sarf eder. Gürcü Paşa'ya Gürcü Ermenisi, domuz çobanı ve Türk çingenesi gibi ithamlarda da bulunur.

“Bâkî ise yem kelimesini; hem deniz hem de hayvan yemi olmak üzere iki anlamda kullandığı hicvindeki:

“Gözlerüm yaşını sûfî istemez yem kıldugum
Görmedüm bir böyle har ‘âlemdede yemden incinür.” beyti ile dünyada yemden incinen/yem istemeyen böyle bir eşek görmedim diyerek ham sofuyu eşeğe benzetmiş ve ağır bir üslup kullanmıştır.”²²

Hem Bâkî hem Nefî örneklerinde görüldüğü gibi hayvan benzetmeleriyle kişiliği aşağı çekme eleştiri şiirlerinde pek sık başvurulan bir yöntemdir. Aynı yöntem yeni dönem eleştiri şiirleri olan raplerde de kendisini gösterir:

“İcraate gelince fis
Bana her b.ku de ben deyince kız
Bana tek dediğin salam sosis
Ama senden olur helal domuz.”²³

Ezhel adlı rapçi burada kendisini eleştiren, boş konuşanlara yönelik olarak domuz benzetmesini yapmaktadır. Bu benzetmeyi ilginç kılan ise helallik tezatlığı içinde domuz teşbihi yapılmasıdır.

²¹ <https://genius.com/Ceg-tanr-lyrics>, (10.09.2020).

²² Y. Poyraz, a.g.m., s. 6.

²³ www.azlyrics.com, 2019. (12.12.2020).

“ ...

Beton ormanda hayvan olman normal

Tutsak gözaltların yine morlar

Yönetenler çağ dışı dinzorlar

Bu ormanda herkese göre rol var

Sustukça sıra sana gelecek

Aydın beyinleri bekliyor karanlık gelecek.”²⁴

Yukarıda yer alan “Susamam” adlı rap şarkısında Asil Slang ve Zen-G mahlaslı rapçilerin söylediği kısımdaki sözlerde İstanbul portresi çizilirken insanların betonlar içinde hayvanlaştığı söyleniyor. Genel olarak hayvan ismini kullanmayı yeterli bulmayıp yine zarar vermesiyle meşhur eski çağlarda yaşayan dinzor benzetmesini yöneticiler için kullanıyor. Ayrıca “Bu ormanda herkese göre rol var” derken eleştirmek istediklerinin bu İstanbul ormanında birer hayvan olduklarını sezdiriyor.

D. Toplumsal Düzendeki Bozukluk ve Devlet Düzeninde Aksaklık

İçinde yaşadığı topluma karşı duyarsız kalamayan, asi addedilmeyi göze alarak devlet dairelerindeki aksaklıkları dile getiren heccavlar, taşlama şairleri ve günümüz rapçileri cezalandırılmayı göze alan kişilerdir. Bu uğurda hapisten ölüme varan pek çok cezayı göz ününe almışlardır. Kimisi Nefî gibi devlet adamları ve padişahı kalemiyle sinirlendirip kendi kalemiyle ölüm fermanını çıkartıp yine kendi kalemiyle affını kazanabilirken kimisi bu uğurda canını vermiş, pek çoğu sürgün edilmiş, azledilmiştir. Günümüze bakacak olursak rap şarkıları söyleyen gençler bugünün yönetim sistemine uygun düşen cezaları almaktadır. Bu cezaların içinde elbette ölüm ve azledilme yoktur. Ancak mahkeme süreçleri ve kısa zamanlı hapis cezaları onlar için kaçınılmaz son olabilmektedir. Ceza alan, kendilerine dava açılan yahut uyarı alan rap sanatçılarının suç sebeplerine baktığımız zaman tabi ki yazdıkları sözleri görürüz. Onların cezalandırılma sebepleri üst düzey yöneticileri bilhassa ismen eleştirmek, vatan hainliği ve ülkeyi satmakla suçlamak kimi zaman da küfre varan sözler sarf etmektir. Bu sebeplerin dışında aykırı ve asi hayatlar yaşayan rapçilerin gençleri uyuşturucu maddeye özendirilen şarkı sözleri yazmaları da vardır. Her şekilde kalemlerinin sebep olduğu cezaları almaya devam ettikleri görülmektedir.

Devlet yöneticilerine küfre varan hakaretleri sebebiyle ölümüne ferman verilen Nefî dışında Ziya Paşa da Zafername adlı eserinde hicvettiği Ali Paşa tarafından

²⁴ spinlyrics.com, 201, (12.12.2020).

tutuklatılmıştır. 16. yy şairi olan Azmizâde Hâleti de getirildiği önemli görevlerden çeşitli sebeplerle azledilir. Göçebe Avşar boyuna üye olan Dadaloğlu iskân düzenini kabul etmeyerek bu durumu şiirleriyle yansıtınca asi ilan edilmiştir. Tüm düzen eleştirilerini toplumsal ve sosyal olarak iki başlıkta inceleyebiliriz. Sosyal hayatın bozukluğu konusunda insanların haksız kazançlarından rüşvet eğilimlerine, yalan söylemelerinden yalakalık yapmalarına, din adı altında yanlış yapmalarından hak etmedikleri yerlere yükselmelerine kadar pek çok konu hem Divan edebiyatı hem Halk edebiyatında işlenmiştir. Rap şarkılarında ise tüm bu konulara ek olarak çevre kirliliği, hayvan hakları gibi çağımızın sorunları olan konular da eklenmiştir. Günümüze yakın sayabileceğimiz Tanzimat döneminde de o çağın yeniliği sayılan hürriyet, eşitlik gibi konular işlenmiştir. Devlet düzenindeki aksaklıklar ele alındığında geçmişten günümüze hak etmeyi yükseğe taşıyan, halkı ile ilgilenmeyen devlet adamları ve yöneticilerden haksız cezalara karar kılan adalet sistemine kadar pek çok konu eleştirilmiştir.

D.a. Toplumsal Bozuklukları Eleştirme

D.a.1. Rüşvet, Haram Para, Haksız Kazanç

Rüşvet, sebepsiz zenginleşme, haksız kazanç gibi konular dış dünyadaki olumsuzlukları göz ardı edemeyen eleştirmen ruhlar için önemli konulardır. Bu nedenle eleştiri şiirlerinde sıkça bu konulara yer verilir.

Şeyhî, Harnâme adlı eserinde kendisine hediye edilen topraklara giderken yolunun kesilmesini ve kendisinden rüşvet istenmesini hazmedemeyişini yansıtır. Yine Fuzûlî de maaşını alamamasını Şikâyetnâme adlı eserinde eleştirmiştir. “Bu yapıtta 16. yy’deki iktisadi yozlaşmanın ahlaki çöküntüye yol açtığı, herkesçe bilinen ve çok özlü şekilde şöyle belirtilmiştir:

“Selam verdim rüşvet değüldür deyu almadılar,

hüküm gösterdim faidesüzdür deyu mültefit olmadılar!”²⁵ diyerek 16. yüzyılda bile büyük bir problem olan rüşvet konusuna değinmiştir.

D.a.2. Din Anlayışı

Din anlayışına körü körüne bağlanan, “dini bütün” sıfatı gölgesinde insan ayırımı yapan, yaptığı haksızlıklara, eşitsizliklere dini sebep gösteren, dinin insana kattığı manevi hallerden uzak olarak sadece bir kurallar bütünü olarak görülmesine sebep olan insanlar her dönemde eleştirilerin odağı olmuştur.

“Dövüştüm, çekiştim ham sofuyunan

---

²⁵ Nihat Falay, “Türk Hiciv Şiirinde Rüşvet”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansı*, 57. Seri / Y. 2012-1, s.10.

Dikildi karşıma boş kafayınan”²⁶

Ceza ise;

“Sen övedur kendini, sen hep göğe doğru git

Son düşen iyi düşer bir de ister cennet hurisi

Hiç kimse istemez görünsün asıl gerçek sureti

Hiç kimse günahsız değil ki eğer varsa övünsün”²⁷ sözleriyle kendisini iyi bir insan ve kul olmakla övüp maddi, manevi hep göklerde olmak isteyenlerin asıl hedeflerinin cennet nimetleri olduğunu, gerçek yüzlerini ise göstermediklerini ifade ediyor.

D.a.3. Birliğin Önemi

Sosyal konuların en önemlilerinden biri de çok fazla etnik gruptan oluşan ülkelerde birliği korumaktır. Bu hedef yalnız siyasi bir hedef değildir. Sosyal olarak kişilerin huzuru, ülkedeki sükûnet ortamı da bu birlik anlayışına bağlıdır. Geniş topraklar fethedip büyük devletler kuran Türkler için edindiği topraklardaki etnik, dini grupların huzurunu sağlamak devletlerin devamı için önem arz etmiştir. Gerek Osmanlı dönemi heccavları gerek halk ozanları gerekse günümüz rapçileri çoğu zaman kendilerinde hâkim olan pesimist ruh halinden çıkarak birlik anlayışını, insanların aynılığını, ırk ayrımının bölücülüğünü dile getirmeyi de bilmişlerdir.

“Kürdü, Türkü ve Çerkezi

Hep Adem’in oğlu kızı

Beraberce şehit gazi

Yanlış var mı ve neresi

Şu âlemi yaratan bir

Odur külli şeye kadir

Alevi Sünnilik nedir

Menfaattir varvarası

Veysel, sapma sağa sola

Sen Allah’tan birlik dile

İkilikten gelir bela

Dava insanlık davası”²⁸

²⁶ B. Arı, a.g.m., s.277.

²⁷ <https://www.sarkisozum.net/song/ceza-kim-bilir-ae3fa81f172>, (12.12.2020).

²⁸ E. Şimşek, a.g.m., s. 37.

Âşık Veysel'in tüm bu sözleriyle din, inanış, ırk, millet gibi hiçbir faktörün insanları ayırmak için önemli bir sebep olmadığını dile getirmektedir. Aynı çerçevede düşünen Ceza'nın şarkı sözleri, bu iki şairin düşüncelerini dile getirirken bile aynı sözleri sarf ettiğinin kanıtı niteliğindedir:

“Türk ya da Kürt, Alevî ya da Sünnî
Laz ya da Çerkez, Fener ya da Cimbom
Biz puzzle'ız, biz Anadolu'yuz, biz bölünemeyiz
Bak bu plaka yerli
Ermeni Rum komşum da çoktur
Ama aramızda hiçbir problem yoktur
Politikada savaş olsa bile geçinip gideriz
Bize göre hava hoştur.”²⁹

Âşık Veysel de Ceza da nokta atışı gibi aynı konulara değinmiştir. Alevî – Sünnî tartışmasından, Türklük ve diğer etnik grupların bölünmüşlüğünden ancak tüm bunların boş şeyler olduğundan ve birlik içinde yaşamının en büyük güç olmasından açık ifadelerle bahsedilmektedir.

D.a.4. Hak Edilmeyen Yerlere Gelmek

Hak edilmeyen yere gelmek, gereğinden fazla itibar görmek, diplomaların arkasına sığınmak tüm dönem eleştiri şiirlerinde önemli bir konudur. Bu konulara değinme hem devlet yönetimindeki aksaklıkları dile getirmenin hem de eğitim sistemindeki boşlukların sezdirilmesinin bir yoludur.

Nesimî'nin diplomalı cahillere seslenişi şöyledir:

“Diplomalı olan alim
Halkına hiç olmaz zalim
Salmaz halka her dem çalım
Ah diplomalı cahiller”³⁰

Nesimî'nin bu sözlerinden daha ilgi çekici olan ise günümüz taşlama şairlerinden Sokrat St. mahlaslı şairin “Susamam” adlı rap şarkısında söylediği kısımda bugün de aynı konuya içtenlikle değinmesidir:

“Mezun olucam (!) cash para
Diploma ver bana
Para yoksa ter dökmeliyim

²⁹ <https://genius.com/Ceza-once-kendine-bak-lyrics>, (12.12.2020).

³⁰ B. Arı, a.g.m., s. 275.

Eğitimde fırsat eşitliğini fırsata çeviren bir üniversiteliyim

Ben mezun oldum

Yarattığınız sistem yüzünden bi' serseriyim

Ben mezun oldum

Ya kasiyer olayım ya da sinemada sana yer göstereyim.”³¹

Günümüzde eğitim alıp belirli yerlere kolayca gelen kişilerin geldikleri yeri hak etmeyişlerini anlatmaya çalışan rap sözleri geçmişte de problem olan eğitimin her şey olmadığı düşüncesinin devamı niteliğini taşımaktadır. Eğitim almak ve alınan eğitimin hak ettiğinden daha büyük yerlere gelmek her çağda dile getirilen ciddi bir problemdir. Şarkı sözlerinde aynı zamanda üniversite mezunlarının kendi işlerini yapamayışları da eleştirilir.

D. b. Devlet Sistemindeki Aksaklıkları Eleştirme

D.b.1. Yöneticilere Eleştiri

Yöneticilere eleştiri en çok ceza getiren konulardan biridir. İçinde yaşadığı ülkenin yöneticilerinden, onların verdiği kararlardan ve tutumlarından rahatsız olan eleştirmen şairler kimi zaman üsluplarında abartıya kaçmışlardır. Hakarete varan sözler ise deyimi yerindeyse onların fişlerini çekmiştir. Yalnızca devlete bağlı kurum ve kuruluşlarda yöneticilik yapanlar değil, devlet yöneticileri de eleştirilerden nasiplerini almıştır.

Kanûnî Sultan Süleyman için önemli bir yere sahip olan Sadrazam Pargalı İbrahim Paşa Mohaç zaferinden sonra İstanbul'a pek çok heykel getirip kendi sarayının karşısına koydurunca tepki almıştır. Bu durumun sonunda meşhur olmuş bir beyit vardır ki Figânî'ye mal edilince Şair kendisini cezalardan kurtaramamıştır. Figânî'nin kamçılanmasına sebep olan beyitte dünyaya bir putları yıkan bir de putları diken iki İbrahim'in geldiğinden bahsedilmektedir:

“Dü İbrahim âmed be-dâr-ı cihan

Yekî büt-şiken yekî-büt-nişan”³²

Nisâyî de günahsız olan oğlu Mustafa'yı öldürmesi sebebiyle Kanûnî Sultan Süleyman'ı eleştirmiştir:

“Zulm idüp ol nev-cevâna eyledün cevr-i fezâ

Boynına dakdun kemendi cânına kıldun ezâ

³¹ <https://onedio.com/haber/saniser-susamam-sarki-sozleri-884404>, (12.12.2020).

³² Y. Poyraz, a.g.m., s. 8.

Şefkat îmandur bilürken kılmadun havf-ı Hudâ
Merhametsiz şâh-ı âlem n'itdi Sultan Mustafa”³³

Şair Eşref de şiirinde halkın arasında gezmekten korkan II. Abdulhamid'in cesaretsizliğini ve insanları susturmasını, özgürlük ortamını bitirmesini eleştirip Padişah'a güveneceği kimsenin kalmaması için beddua ediyor:

“Halk arasında teneffüs eylemekten havf eder
Her ne mümkünse yapup dünyâyı etdirdin sükût
Bûmlar ötsün serîr-i şevketinde an-karîb
Pâdişâhım perdedâr olsun kapında “ankebut”³⁴

XXI. yüzyıl genç eleştiri şairlerinden Şehinşah Sayın Türk ve Çare Var şarkı sözlerinin genelinde, Türkiye Devlet Başkanı'nı söylemiş olduğu sözlerden dolayı şarkılarında eleştirmiştir.^{35,36}

D.b.2. Adalet Sistemindeki Aksaklık

Karar veren mercilerin taraf tutması, yargı mekanizmasında hükümlerin kişilerin statülerine göre değişmesi, hakimlerin kendi yorumlarıyla ceza vermesi kısacası haksız kararlar, gereken yasaların çıkmaması gibi durumlar hem geçmişte hem de bugün ciddi bir şekilde eleştirilen konulardır. Bu konu insanlar için hassas bir nokta olması sebebiyle gelecekte de eleştirilmeye devam edecektir.

Geçmişte de yanlış tutum ve davranışları olan keyfiyete göre kararlar alan kadılar Sıdkı Baba tarafından ağır bir dille eleştirilmiştir:

“Oturmuş hükm'eder bir şeytan siret
Süret-i lâfzında yok insaniyet
Mürtekip, pezevenk, sahibi rüşvet
Etmiş bu beldeyi hasaret kadı”³⁷

Bu mısralardan hareketle, “kadının şeytanca kararlar aldığını, sözlerinde insana yakışır kelam olmadığını belirterek, bilgeyi büyük zararlara sokup rüşvet yiyen ahlaksız bir insan olduğunu söyler.”³⁸

Yazımızın mahlaslarla ilgili kısımlarında Dertli'nin “Şeytan Bunun Neresinde” adlı şiirinden bir dördlük örnek vermiştik. XIX. yüzyıl şairi olan yetenekli Dertli'nin namı kadıya kadar gidince kadının kendisine sazın haram olduğunu söylediği ve şairin

³³ Y. Poyraz, a.g.m., s.15.

³⁴ Y. Poyraz, a.g.m., s.15.

³⁵ <https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Sehinsah-sayn-turk-lyrics> (12.12.2020).

³⁶ <https://www.sarkisozleri.web.tr/hidra/care-var-sarki-sozu.html> (12.12.2020).

³⁷ Baki Yaşa Altınok, *Sıdkı Baba Divanı*, Ahi Kitap, Ankara, 2008, s. 89.

³⁸ E. Şimşek, a.g.m., s. 35.

bu şiiri tam da bu nedenle yazdığı rivayet edilir. Yalnızca haksız karar veren yahut rüşvet alan kadılar değil, sosyal durumlarla ilgili görüşlerini bildiren kadılar da haksız bulunduğu takdirde sert bir şekilde eleştirilmiştir.

Günümüze döndüğümüzde rap sanatçılarının farklı kelimelerle söyledikleri, heccavlar ve taşlama şairleriyle tamamen aynı şeylerdir. Geçmişe ek olarak adalet sisteminin uygulanmasında görevli polisler de eleştirilmiştir. Ayrıca geçmişte gazetecilik kavramı bugünkü boyutlarla kıyaslanamayacak durumdaydı. Bugün ise gazetecilerin, yazarların ve basın yayın gruplarının hatta tüm bunlara ek sosyal medyanın adaleti daha ses getiren cinsten arayabildiğini en azından aranmasına yardım ettiğini söyleyebiliriz.

“Susamam” adlı rap şarkısında Hayki'nin söylediği kısım tamamen adaletle ilgilidir:

“Adalet sözde mülkün temeli
Tıkamış kulağını duymaz ne dediğini
Adeti, töresi, geleneği söyle
Giden kötüydü de gelen iyi mi?
Bu medeni mi?

Biz yiyemiyorken senin kürkünün bile yemediğini
Sizin polisiniz silahını çekip güpegündüz ortalıkta vuramaz dilediğini...”³⁹

D.b.3. Düzene Karşı Asi Tutum, Eşkıyalık

Eleştirel şiir dendiğinde akla ilk gelen şair tipi elbette ki asi, içindekini söylemekten korkmayan, söylerken çoğu zaman yerden yere vuran bir şair tipidir. Bu hususta özellikle devlet yöneticileri, karar verme yetkisi olanlar, adalet sistemini iyi bir şekilde götüremeyenler en çok eleştirilse de her birinin karşısında söylenen sözlerin dik duruşlu, sözünün nafakasını ödemeye hazır kimseler olduğunu görmekteyiz. Bu kişiler sadece nafaka veya bedel ödeyecek kimseler değildir. Aynı zamanda kimi zaman devlete baş kaldırdaki tutumları bir eşkıyayı aratmayacak durumdadır. İşin özü, devlet kendi kararını versin dağlarda bizim hükmümüz geçer, anlayışını en sert şekilde dile getiren ve eşkıya şair portresi çizen Dadaloğlu bu konuda şüphesiz ki en nokta atışı örnek olacaktır.

“Elimizde kılıcımız kirmani
Taşı deler mızrağımın temreni

³⁹ <https://spinlyrics.com/song/aniser-susamam-lyrics-9c00>, (12.12.2020).

Hakkımızda devlet etmiş fermanı
Ferman padişahın dağlar bizimdir.”⁴⁰

Rap şairlerinde de Dadaloğulları vardır. Yine asi bir tutum ve bu tutumu destekleyen sözlerle Canbay ve Wolker mahlaslı rapçiler tarihte yer almış bu anlayıştaki şairlerin söyleminin de tekerrürü olduğunu gösterirler:

“Hayırdır vesilesi
Yar sinem dağlar beni neredesin
Beni dağlarda bul anam
Yollar benim, evimdeyim
Karakollar kollar bizi devrilmedik
Gayrı bu derdim benim
Bahtiyar oldum demem al vur beni
Beni yollarda bul baba
Yollar benim, evimdeyim
Ölüm her gece kollar bizi ne diyeyim.”⁴¹

Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta her iki şiirde de “biz” dilinin kullanılmasıdır. Bu dil bize “çeteciliğin” şifresini verir. Düzene karşı olma konusunda insanların yalnız olmadıklarını hem Dadaloğlu hem de bugünün Dadaloğlu anlayışına sahip rap sanatçıları şarkılarında açık ifadelerle belli eder.

“Elbet Bir Gün” adlı şarkının ilk kısmındaki sözlerde rapçilerimiz, “devletin fermanına” ve bugünkü anlamda bu fermanın uygulayıcısı olan polislerce ters kelepçelendiklerini söylemekle birlikte yaptıkları eylemler dışında henüz gerçekleştiremedikleri davranışların da kendilerinden bilinmesini isterler. Liriğin kalan kısmında da eşkıyaca tavra yakışır bir biçimde kinlerinin bedelini ağır bir şekilde ödetmeye hazırlandıklarını belirtirler:

“Hevesim içten gelir
Dün ters kelepçe yedi bizden biri
Orada gizlenmeyin
Denk düşersek olanı da bizden bilin
Dert etme o kadar kalmayacağız
Bütün işler geçince anlayacaklar
Rahat ol bizi kim susturacak

⁴⁰ B. Arı, a.g.m., s. 277.

⁴¹ <https://spinlyrics.com/song/aniser-susamam-lyrics-9c00>, (12.12.2020).

Kin besledik ama kan kusturacağız.”⁴²

E. Küfür, Aşağılama, Hakarete Varan Benzetmeler

Eleştiren şairleri aşağı çeken, kabahatli görülmelerine sebep olan birinci unsur hakaret ve küfre varan sözlerdir. Mizah yoluyla, latifeyle, edebi sanatlarla zenginleştirilerek yapılan eleştiriler okuyucuları, dinleyicileri hatta bazen eleştirilene bile gülümsetip düşündürebilirken küfürlü şiirler karşı tarafın sadece düşmanlığını arttırır. Bu düşmanlığı hesaba katarak her şeye rağmen küfürlü sözlerle şiir söyleyenlerin sayısı az değildir. A köpek redifli hicvinde Nef'i Gürcü Mehmet Paşa'yı kötü benzetmeler dışında ağır küfürlü sözlerle de eleştirmiştir:

“Degülem müftü vü monlâ ki beni de har ede
S**erin ben yine anı katı rindem a köpek”⁴³

Nef'i'nin küfürlerine ilginç benzetmeler de eklenir. Gürcü Mehmet Paşa'nın çene çukurunu tuvalet çukuruna benzetir. Ceza mahlaslı rap sanatçısı Sagopa Kajmer adlı rakibine hitap ederken yine tuvalet metaforundan yararlanır:

“Senin ağzının kokusu bin evin helası
Ben başının belası...”⁴⁴

Ben Fero mahlaslı rapçi sanatına karşı olan eleştirilere Nef'i gibi küfürlü cevap vermeyi tercih eder:

“...
Beni de bi' ince seviyo' kitlem
Darlama buradan bi s**tir git len
Basını, tizini, midini bilmem
Heceler geçerim alayı dinler...”⁴⁵

Sansar Salvo da kendisine bir liralık dava açan meslektaşısı Sagopa Kajmer'e küfürleriyle karşılık verir:

“Küfürbaz, gizemli ya*şak
Herkesе dava açıp zengin olacak...”⁴⁶

⁴² <https://spinlyrics.com/song/aniser-susamam-lyrics-9c00>, (12.12.2020).

⁴³ Tuğçe Yaşa, “Azmîzâde Hâleti, Nef'i ve Ziya Paşa Örneğinde Şairlerin Hicvetmede Kullandığı Yöntemler”, *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*, 5(10), Bahar 2019, s. 249.

⁴⁴ <https://genius.com/Ceza-bir-var-bir-yok-lyrics>, (12.12.2020).

⁴⁵ <https://genius.com/Ben-fero-biladerim-icin-lyrics>, (12.12.2020).

⁴⁶ <https://www.sarkisozleri.bbs.tr/sarki/29699/parani-verdim>, (12.12.2020).

Geçmişte de günümüzde de moralleri bozulan eleştiri şairleri ağızlarını bozmaktan geri kalmamıştır. Duydukları öfkeyi ağır hakaretler içeren sözlerle dile getirmişlerdir.

F. Karamsar Ruh Dünyası

Hayatın eleştirilecek taraflarını görmek sosyal bir taraf gerektirdiği kadar pesimist ruh haline de ihtiyaç duyar. Pesimist bakış açısına sahip şairler söylediklerini karamsar bir bakış açısıyla dile getirirler. Bu karamsarlık tercihinin asıl sebebinin yaşam şartları olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Yazımızın pek çok yerinde ele aldığımız durumların genel olarak rahatsız olmuş, bıkmış ve dile getirerek rahatlamaya çalışan ruh halini yansıttığını görüyoruz. Hayattaki zorlukları, aksaklıkları fark edip dile getiren şairler her dönemde çeşitli cezalar almışlardır. Bu cezaların sonucunda da onların ruh halleri daha da pesimist olmaktadır. Yine bu durumu izah etmeye çalışıp eleştirel şiir söyleme ihtiyacı duyunca aynı durum katlanarak devam eder.

Günümüz heccavları da geçmişteki taşlama ve hiciv şairleri gibi sorunlu bir aile hayatı, ekonomik sıkıntılar, bir yerde yabancı hissetme, olumsuz baba figürleri gibi sebeplerle melankolik duygu dünyasında yaşarlar. Daha önce de belirttiğimiz gibi toplumdaki aksaklıkları görüp dile getirdiği için sürülen, azledilen, çeşitli cezalara mahkûm olan hatta öldürülen şairler vardır. Dertli çaldığı saz yüzünden eleştirilir. Dadaloğlu devletin mecbur kıldığı iskân politikasına direndiği için fermanı bile önemsemediğini belirtir. Nef'i istediği makama getirilmediği için öfkeli. Sıdkı Baba insan ayırımı yapan kadıdan şikayetlenir. Kimisi mezhebenden dışlanır, kimisi sivri dilinden ancak her ne olursa olsun hepsi dışlanmış en azından öyle hissetmiştir. Tek dayanakları ise yazdıkları şiirlerdir. Bu yüzyıllık ruh halini ise en güzel anlatanlardan biri Sagopa Kajmer'dir. Bu rapçi "Neyim var ki rapten gayrı!" diyerek uğruna yalnız kaldığı şiirlerinin onun tek varlığı olduğunu belirtmiştir.

Rapçi Ceza'nın sözleri de tüm bu konuşulanların örneğini teşkil etmektedir:

“ ...

Çaresizlik umutsuzlukla birleşince

Saldırganlık kaçınılmaz bir hal alır

Bilakis bunun yerine işine bakıp bir şeyler üretmek

Ancak bizim gibilere nasip olur, dinle...”⁴⁷

G. Anlaşılması Zor Kelimeler Kullanma – Özel Dil, Sanatlı Söyleyiş

⁴⁷ <https://www.sarkisozleri.bbs.tr/sarki/36816/kemerini-bagla>, (12.12.2020).

Eleştiri şiirlerinde açıkça küfredenler, kötü benzetmeler yapanların dışında kinayeler, söz oyunları, söz sanatlarıyla şiirini hayret edilecek bir hale getirenlerin sayısı da az değildir. Genel olarak tevriye, tezat, istifham, tecahül-i arif, mübalağa gibi sanatlar insanlar üzerinde etki bırakır. Bu sanatlı söyleyişlerden tevriyenin yeri ise bir başkadır. Eleştiri şairleri yaptıkları eleştirinin olumsuz sonuçlarını en aza indirmek için bilinçli olarak da çift anlama gelecek şekilde kelimeler tercih ederler. Bir insana doğrudan hakaret etmek yerine sanata başvuranların şiirleri dinleyicilerde hayranlığa sebep olur. Ne söylediğin kadar nasıl söylediğinin önemi eleştiri şiirlerinde fazlasıyla görülür.

Özellikle Nef'î'nin Tâhir Efendi'yi eleştirdiği sözleri hiç hakaret etmeden Tâhir Efendi'ye köpek demenin yolunu gösterir. Nef'î köpeğin kendi mezhebinde temiz olduğunu söylüyor gibi görünmesine rağmen Tâhir Efendi'ye köpek dediğini her zihne sezdirir:

“Tâhir Efendi bana kelp demiş
İltifâtı bu sözde zâhirdir,
Mâlikî mezhebim benim zîrâ
‘İtikâdimce kelp tahirdir.’”⁴⁸

Nef'î'nin tevriye sanatından aşağı kalmayan sanatlar, rap sözlerinde de görülür. İstanbul'u pisboğazlı olarak tanımlamak hem İstanbul boğazının kirliliğini hem de İstanbul'da yaşayanların pisboğazlı oluşlarını sezdirir:

“...

Hepimizi bi lokmada yutuveriyor
Pis boğazlı İstanbul!”⁴⁹

Söz sanatlarının dışında özellikle hiciv ve raplerin bir ortak özelliği daha vardır. Daha önce değindiğimiz Batılı dillerden alınan kelimeler rap sözlerinin herkesçe anlaşılmasını zorlaştırırken rap şarkılarını bir gelenek haline getirir. Aynı durum Doğu dilleri olan Arapça ve Farsça'dan kelime alan Divan geleneği hicivlerinde de vardır. Divan şiirlerinin saray ve çevresine uygun bir dille yazılması ile rap sözlerinin hip hop kültürünü yakından tanıyanların anlayabileceği şekilde yazılması aynı şeydir.

“Techno arabesk afrotrap hepsi kanımda
Yine çalıyor arabada stil Acid Arab

⁴⁸ Şefik Can, “Yenikapı Mevlevihanesinin En Son Mesnevihanı Tahirü'l Mevlevî”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 1996, s. 99.

⁴⁹ <https://onedio.com/haber/saniser-susamam-sarki-sozleri-884404>, (12.12.2020).

Albino zencilerim gece gündüz yanımda...”⁵⁰

Yukarıda örnek verilen dizeler hip hop kültürünü bilmeyen, rapçilerin içinde bulunmayan insanların çok kolay anlayamayacağı sözlerdir.

H. Söz Meydanına Çağırma, Şiirini Kutsal Sayma

Üç tür eleştiri şairinin bir diğer ortak noktası şiirlerindeki tavrıdır. Onlar için bu cesaret isteyen, akıl gerektiren sözleri söylemek bir ayrıcalık, ürettikleri şiirler büyük öneme sahip, dinleyenler şanslı, yerilenler ise sefil ve aşağılıktır. Kendi şiirini övme en belirgin tavrıdır. Nefî'nin tanımına göre kendi şiirleri “tîg-i zeban, şemşîr-i zebân” dediği dil kılıcıdır. Gerçekten de bu şairin dili, sözleri eleştirdiği adama kılıç gibi zarar vermektedir. Sagopa Kajmer de “Kalemlerimin ucu, zehirli iğne” derken Nefî ile aynı hisleri taşıyıp yazdığı sözlerle ilgili neredeyse aynı tanımlamayı yapmaktadır.

Şairler için şiirleri o kadar büyük bir öneme sahiptir ki kimi zaman bir ayet hadis kadar kutsal ve ilâhîdir. Şiirlerini kutsal addetme durumu rap şairlerinde de görülür. “La Bebe” adlı şarkıda Ais Ezhel'in seslendirdiği kısımda:

“ ...

La bebe esneme be

Rap dinlemeden önce besmele çek ...”⁵¹

derken rap söylemek dışında rap dinlemenin de büyük bir ciddiyetten fazlasını besmele çekmeyi gerektirdiğini belirtir. Ezhel'e göre Allah'ın ayetlerine başlarken çekilen besmele Ezhel'in şarkılarını dinlemeden önce de söylenmelidir. Şairin bu düşüncesiyle Nefî'nin şiirlerinde ilahi gerçekleri söylediği için kendini vahyin kaynağı ile özdeşleştirmesi aynı tutumdur.

Heccavlar için hiciv gazadır. Nefî için Gürcü Mehmet Paşa'yı hicvetmek kendi inancına göre bir gazayken Ben Fero mahlaslı rap şarkıcısına göre de rap müzik kendisi için bir hastalık işidir. Aynı durum Nefî de de vardır. Hiciv onun için de vazgeçemeyeceği bir hastalık boyutuna gelmiştir. Şair kızdığı insanı son nefesine kadar hicvedeceğini şöyle bildirir:

“Haşre dek sağ kalursam da sana şetm ederim

Hak sözü söylemeden hiç usanmam a köpek.”⁵²

Divan şiirindeki nakizcilik anlayışı ile rap şiirindeki “diss atmak” anlayışının benzerliği dikkate şayandır. Genel anlamda Klasik Türk edebiyatında nakizeler için bir

⁵⁰ <https://www.azlyrics.com/lyrics/rozzkalliope/benjamins2.html>, (12.12.2020).

⁵¹ <https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Ezhel-la-bebe-lyrics> (12.12.2020).

⁵² Süleyman Yiğit, “Edebi Hicivden Sövgüye Nefî'nin Hicvindeki Değişim”, *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*, 4 (9), Güz 2008, s. 228.

şairin kendi şiiriyle başka bir şair tarafından eleştirilmesi diyebiliriz. Nakizeler bir şiirdeki duygu ve düşüncelerin eleştirilmesi ihtiyacından doğar. Şair bu eleştirinin tam adrese teslimi için beğenmediği şiirdeki tavır ve tarzla karşıt düşüncede bir şiir yazar. Bu nakize anlayışının rap geleneğinde de yaşadığını söylemek mümkündür. Bir rap sanatçısı beğenmediği sözler, şarkılar veya kendisine bir hakaret duyduğunda kendi şarkılarında mutlaka ona değinir ve nakizecilikteki gibi dalga geçen bir edayla karşısında bulunduğu şarkıyı hatırlatan sözler söyler yahut açıkça yerer ki buna kendi geleneklerinde “diss atmak” denir. Diss kelimesinin İngilizcedeki anlamı “laf atmak, birisini aşağılamak”tır. Bu şekilde rap sanatçıları birbiriyle devamlı bir iletişim halindedir. Heccavlar da birbirlerini takip ederek iletişim halinde olurlar. Makalemizde verdiğimiz Tahir Efendi ve Nef’i çatışması bunun en güzel örneklerindedir. Niyazî-i Mısrî’nin zahidliği övdüğü; “Gönül tesbîh çek seccâdeden hiç ayagun ırma Namâz ehline özgeyle sakın sen turma oturma”⁵³ beyitine karşılık Fuzûlî tasavvûfî bir yaklaşımla; “Gönül tâ var elinde câm-ı mey tesbîhe el urma Namaz ehline uyma anlar ile turma oturma”⁵⁴ diye bir nakize yazar.

Yine benzer bir şekilde Ceza’nın:

“Ben bir insanım

Ne bir kral ne bir hünkârım

Fark yapar bu çünkü rapte istisnayım.”⁵⁵ sözlerine Sagopa Kajmer’in cevabı:

“İstisnalar kaideyi bozmaz

Bu civan bu civarda fazla tozmaz.”⁵⁶ şeklindedir.

Ceza ise ona cevap vermekte gecikmez ve cevabı şu şekildedir:

“Kaideyi bozan istisnalar üretmektir işim

Bildiğiniz ağaç değil darağacı benimkisi.”⁵⁷

Her iki gelenekteki nakize anlayışında ortak olan şey şairlerinin birbirlerinin düşüncelerini eleştirirken isim vermeden şiirleri hissettirmeleridir. Divan edebiyatı şairlerimizden Fuzûlî aynı redif ve kafiyeleri kullanırken bazı kelimeleri de olduğu gibi şiirine almış ve hangi şiire nakize yazdığını hissettirmiştir. Yeni nesil heccavlar da

⁵³ Belde Aka, “Divan Şiirinde Reddiye ve Niyâzî-i Mısrî’nin Fuzûlî’ye Yazdığı Bir Reddiye”, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 22 (87), 2016/3, s. 118.

⁵⁴ B. Aka, a.g.m., s. 117.

⁵⁵ <https://genius.com/Ceza-rudeboy-vs-bad-boy-lyrics>, (12.12.2020).

⁵⁶ <https://www.azlyrics.com/lyrics/sagopakajmer/istisnalarkaideyibozmaz.html>, (12.12.2020).

⁵⁷ <https://www.azlyrics.com/lyrics/ceza/birvarbiryok.html>, (12.12.2020).

birbirlerini eleştirirken aynı kelimeleri kullanarak karşılıklı olarak söyleşiyormuşçasına şiir yazarlar.

Şairler arasındaki birbirinin şiirlerini ve şiir yazmadaki beceriksizliklerini eleştirme konusu önemlidir. Hem geçmişte hem günümüzde eleştiri şairleri birbirlerinin yazdıkları sözleri beğenmediklerini, şiir yazmayı bırakmalarını, şiir yazmada yetersiz kaldıklarını sık sık dile getirirler. Güftî, Teşrîfatü’ş-Şuarâ adlı eserinde Şair Hamdi’yi eleştirirken onun şiirini kıvamı olmamış şalgama mecazlarını da şiir yahnisinde pişmemiş soğana benzetir. Aynı üslup rap sanatçıları da vardır. Onlar da beğenmedikleri şairlerin başarısız olduklarını dile getirirler. Ceza, Kolera adlı rap sanatçısına: “Siren mi yoksa müzik mi çalan?” ve “Öldürdün güllerin hepsini insanları böldürdün.”⁵⁸ derken Güftî’den pek de farklı bir tutum içerisinde değildir. O da karşısındaki sanatçının eserinin ve sözlerinin müzikalite içermediğini söyleyerek sirene ve gülleri öldüren bir katile benzetir.

Akla gelebilecek tüm aksaklıkları eleştiren geçmişin ve bugünün heccavları için kendisiyle aynı işi yapanlar birer rakiptir. Rakiplerinin sanatlarını aşağıda görmek, onların sözlerini değersiz bulup, savaş meydanı olan eleştiri şiiri sahnesine onları çağırarak sıkça görülen bir harekettir. Hiciv şairlerinin “gavga-yı suhan” dedikleri ile rap şairlerinin “mikrofon şovları” aynı şeydir. Her iki tarz eleştirmen şair rakiplerini söz meydanına, söz kılıçlarıyla savaşmaya çağırır.

“... ”

Meydanı boş buldun geniş geniş konuş abisi

Abin emreder gidersin, gelirsin sen abisi

Maymun olman şart değil, vereyim bir muz yer misin?

Rap ölmedi koçum bence sen biraz sus en iyisi... ”⁵⁹

“... ”

Ses deneme bir-ki

Bak mikrofon asıl sahibinde tilki

Kendine gel, silkin

Şehrimin en iyisi olmak istedim ve oldum... ”⁶⁰

Yukarıdaki rap örneklerinin atası sayabileceğimiz Nef’î - Fırsâtî çatışmasında da manzara meydan okuma, yetersiz bir şair olduğunu karşı tarafa kabul ettirmedi:

⁵⁸ <https://genius.com/Ceza-murekkep-doldurdum-lyrics> (12.12.2020).

⁵⁹ <https://genius.com/Ceza-sor-bize-lyrics> (12.12.2020).

⁶⁰ <https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Stabil-o-lyrics> (12.12.2020).

“Fırsâtî sen bu semti bilmezsün
Eyleme gel bizimle yok yere cenk
Sana kaç kerre dedim anlamadın
Sözde mazmun gerekir a pezevenk”⁶¹

Nef’i bu sözleriyle Fırsatî’ye açıkça “diss” atmaktadır!

I. Öğüt Veren, Ders Niteliğinde Özlü Sözler

Eleştiri şiirlerinde öğüt vermek nasihat etmek, ders niteliğinde sözler söylemek eleştirmenin bir yolu olarak görülebilir. Ağır sözler söylemek, küfür etmek yerine daha ılımlı bir yaklaşım olan nasihat kullanılabilir. Şairler örneklerde gördüğümüz gibi bazen karşı tarafın başarısızlığını öne sürerek bu işten vazgeçmesini, söz sahnesini terk etmesini isterken bazen de bir konuda özlü sözler söyleyerek gerçekten fayda için öğüt verirler. Bu nedenle emir kipinin ve geniş zamanın bu şiirlerde daha çok kullanıldığını görürüz. Emir kipinin yanında şairlerin atasözü ve deyimleri sıkça kullanması da ders verme niteliğinin bir parçasıdır. Kimi zaman da onların şiirlerinde söylediği bazı sözler, özlü sözler gibi görülür ve hatta halk içinde yaşamaya başlar. Ziya Paşa’nın:

“Bed asla necâbet mi verir hiç üniforma

Zer-dûz pâlân ursan eşek yine eşektir.” beyti buna örnek verilebilir.

Ceza’nın “Yaşam kimine göre bir pazardır ancak kimine göre hileli bir zardır.”⁶² ve “Ayrırırsan ayrılırsın, bölünürsün hep bölersen, yenilirsin hep döversen, rezil olursun hep söversen.”⁶³ sözleri de Ziya Paşa’nın sözü gibi hikemi bir üsluptadır. Aynı zamanda insanın başına neler geleceğini şart ekini fazlaca kullanarak dile getirmektedir. Aynı üslubu Seyrânî’nin şiirlerinde de görüyoruz. O da şart ekiyle neyin ne koşulda nasıl gerçekleşeceğini veya gerçekleşmeyeceğini bize anlatır:

“İplik gömlek olmaz dokutmayınca
Oğlan ilim olmaz okutmayınca
Ayı var et yemez kokutmayınca
Tilki var ölüyü sinden çıkarır.”⁶⁴

Yine Sagopa Kajmer’in sözleri de insanlara ders vermeye çalışan bir üslubu benimsemiştir: “Kendini bugüne kaptıranlar kendine kurşun sallayanlardır.”⁶⁵ derken

⁶¹ Y. Poyraz, a.g.m. s. 17.

⁶² <https://www.sarkisozleri.bbs.tr/sarki/20836/buz-daglari>, (12.12.2020).

⁶³ [https://sarki.bikuple.net/ceza-hiza-ve-nizam-yok-sarki-sozu-\(12.12.2020\)](https://sarki.bikuple.net/ceza-hiza-ve-nizam-yok-sarki-sozu-(12.12.2020)).

⁶⁴ Suat Umagan, ‘‘Hikmet ve Hiciv Şairi Olarak Seyrânî’’, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 19, 2002, s. 163.

⁶⁵ [https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Sagopa-kajmer-sikayetname-l\(12.12.2020\)](https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Sagopa-kajmer-sikayetname-l(12.12.2020)).

insanlara bugünü düşünüp geleceği unutmamalarını tembih eder. Bu cümlelerin geçtiği şarkının adının “Şikâyetname” olması da bizlere Fuzûlî’nin “Şikâyetnâme” adlı eleştirel eserini hatırlatıp gerek Doğu’dan gerek Batı’dan beslensin her iki dönemdeki eleştirel eserlerin bir bütünü parçaları olduğunu bizlere sezdirmektedir.

J. Münâcât, Şikâyet

Şairler kimi zaman kulu muhattap almayarak doğrudan Allah’a seslenmeyi tercih ederler. Münâcât yoluyla eleştirilerini Allah’a sunarlar. Bulunduğu durumdan yakınarak dua eden, Tanrı’dan yardım isteyen herkes aslında onu bu duruma getirenleri şikâyet ederek eleştirmektedir.

“Allah’ım n’olur bana yardım et
Delirtmek üzere bu insanlar
Ya beni al yanına ya helak et
Düzeni bozuyor bu insanlar.”⁶⁶

Muşta ve Şehinşah’ın “İslah” adlı şarkılarından alınan bu bölüm Allah’a yakarmanın yanında eleştirisi yapılanlara da beddua niteliğini taşır. Âşık Leşkerî’nin sözleri de Muşta ve Şehinşah’ın sözleri gibi çevresindeki yanlış yapan insanları şikâyet eder. Farkı ise bu şikâyet Allah yerine erenlere yapılmaktadır.

“Görün hey erenler zaman bozuldu
Ozanın ozanla dövüşüne bak
Kargayı kılavuz ettiler başa
Bülbülün dikenini sevişine bak.”⁶⁷

⁶⁶ <https://www.rapsozler.com/musta-islah-ft-sehinsah-sarki-sozu/> (12.12.2020).

⁶⁷ Salahaddin Bekki, ‘‘1980 Sonrası Aşık Şiirinde Siyasi Söylemler’’, *Littera Turca/Journal of Turkish Language and Literature*, Winter Vol. 2, Is. 1, 2016, s. 53.

Sonuç

Halk edebiyatı ürünleri olan taşlamalar ve Divan edebiyatı ürünleri olan hicivler esas itibariyle rap şarkılarının ruhunu temsil etmektedir. Bu üç geleneğin temsilcileri konu olarak aynı şeylere değinmiş, aynı sebeplere dayanıp aynı sonuçları yaşamıştır. Mahlas sahibi olma geleneğinden ironi ve küfre varan eleştiriye, şairlerin yaşadığı psikolojik-sosyolojik durumlardan aldıkları cezalara, şiir içindeki tavırlardan sözlerdeki benzerliklere kadar pek çok nokta bu üç gelenekte aynı şekildedir. Batı'dan gelen rap kültürü her ne kadar Batılı olsa da Türkiye sınırları içine girip Türkçeleşince bizim taşlamalarımıza ve hicivlerimizin devamına dönüşmüştür. Buna rağmen Batılı anlamdaki özünü kaybetmeyerek terimsel diyebileceğimiz kelimeler kullanarak şiirlerin bazı kısımlarının yalnızca kendi içinde anlaşılabilceği bir zümre oluşturmuştur. Ancak Batılı kültür ve kelimeler Türk rap sanatçılarının şarkılarının birer taşlama ve hiciv örneği olmalarının önüne geçememiştir.

Kaynaklar

- AKA, B., “Dîvan Şiirinde Reddiye ve Niyâzî-i Mısırî'nin Fuzûlî'ye Yazdığı Bir Reddiye”, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 22 (87), 2016/3, s. 118-119.
- AKINCI, M. A. ve ÇELİK, Y., “Edebi Eleştiri ve Eleştirel Hermenötik”, *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 2014, s. 170-182.
- AKKUŞ, M., *Nef'i ve Sihâm-ı Kazâ*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.
- AKTAŞ, H. “Nef'i'de Benlik Algılamasının Şiirine ve Hayatına Yansımaları Necip Fazıl Örneği ile Karşılaştırma”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 46, 2011, s. 39-60.
- ALTINOK, B. Y., *Sıdkı Baba Divanı*, Ahi Kitap, Ankara, 2008.
- ARI, B. “Aşık Şiirinde Toplumsal Eleştiri”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32 (12), 2015, s. 262-284.
- BEKKİ, S., “1980 Sonrası Aşık Şiirinde Siyasi Söylemler”, *Littera Turca/Journal of Turkish Language and Literature*, Winter Vol. 2, Is. 1, 2016, s. 51-66.
- CAN, Ş., “Yenikapı Mevlevihanesinin En Son Mesnevihanı Tahirü'l Mevlevî”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 1996, 97- 101.
- DEVELLİOĞLU, F., *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2008.
- ERGİN, M., *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2010.
- FALAY, N., “Türk Hiciv Şiirinde Rüşvet”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansı*, 57. Seri / Y. 2012-1, s. 1-28.
- KAPLAN, M., *Şiir Tahlilleri 1*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009.
- KAYA, D., *Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2014.
- POYRAZ, Y., “Bıçak Sırtında Yürümek: Hiciv Şiirleri”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 41, Mart-Nisan 2014 *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, Celalabad Kırgızistan, 2014, s.1-27.
- ŞİMŞEK, E., “Kadı İmgesinin Edebiyatımızda Yansımaları ve Sıdkı Baba'nın Kadı Destanı Örneği”, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 14 (16), 2018, s. 27-40.

UMAGAN, S., “Hikmet ve Hiciv Şairi Olarak Seyrânî”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 19, 2002, s. 153-169.

YAŞA, T., “Azîmîzâde Hâleti, Nef’î ve Ziya Paşa Örneğinde Şairlerin Hicvetmede Kullandığı Yöntemler”, *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*, 5 (10), Bahar 2019, s. 236-258.

YİĞİT, S., “Edebi Hicivden Sövgüye Nef’î’nin Hicvindeki Değişim”, *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*, 4(9), Güz 2008, s. 214-235.

<http://www.sarkisozlerihd.com/sarki-sozu/canbay-walker-elbet-bir-gun/>(12.12.2020).

<https://beelyrics.net/music/128040-fuat/3186281-rudeboy-vs-bad-boy-lyrics.html>(12.12.2020).

<https://sarki.alternatifim.com/sarkici/ceza/hiza-ve-nizam-yok>(12.12.2020).

<https://spinlyrics.com/song/aniser-susamam-lyrics-9c00>(12.12.2020).

<https://www.azlyrics.com/lyrics/ezhel/lologmix.html>(12.12.2020).

<https://www.azlyrics.com/lyrics/sagopakajmer/istisnalarkaideyibozmaz.html>(12.12.2020).

<https://www.azlyrics.com/lyrics/sagopakajmer/meftun.html>(12.12.2020).

<https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Ceg-skimde-degil-lyrics>(12.12.2020).

<https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Ceg-tanr-lyrics>(12.12.2020).

<https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Ceza-ack-artirma-lyrics>(12.12.2020).

<https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Ceza-bir-var-bir-yok-lyrics>(12.12.2020).

<https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Ceza-kemerini-bagla-lyrics>(12.12.2020).

<https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Ceza-kim-bilir-lyrics>(12.12.2020).

<https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Ceza-murekkep-doldurdum-lyrics>(12.12.2020).

<https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Ceza-once-kendine-bak-lyrics>(12.12.2020).

<https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Ceza-sor-bize-lyrics>(12.12.2020).

<https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Ezhel-la-bebe-lyrics>(12.12.2020).

[https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Ezhel-olay-lyrics\(12.12.2020\).](https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Ezhel-olay-lyrics(12.12.2020).)

[https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Heijan-yansn-geceler-lyrics\(12.12.2020\).](https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Heijan-yansn-geceler-lyrics(12.12.2020).)

[https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Joker-turkiye-care-var-lyrics\(12.12.2020\).](https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Joker-turkiye-care-var-lyrics(12.12.2020).)

[https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Musta-islam-lyrics\(12.12.2020\).](https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Musta-islam-lyrics(12.12.2020).)

[https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Sagopa-kajmer-and-kolera-kolaysa-anlat-lyrics\(12.12.2020\).](https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Sagopa-kajmer-and-kolera-kolaysa-anlat-lyrics(12.12.2020).)

[https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Sagopa-kajmer-sikayetname-lyrics\(12.12.2020\).](https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Sagopa-kajmer-sikayetname-lyrics(12.12.2020).)

[https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Sansar-salvo-paran-verdim-lyrics\(12.12.2020\).](https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Sansar-salvo-paran-verdim-lyrics(12.12.2020).)

[https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Sehinsah-sayn-turk-lyrics\(12.12.2020\).](https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Sehinsah-sayn-turk-lyrics(12.12.2020).)

[https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Stabil-o-lyrics\(12.12.2020\).](https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Stabil-o-lyrics(12.12.2020).)

[https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Stabil-reenkarne-lyrics\(12.12.2020\).](https://www.google.com.tr/amp/s/genius.com/amp/Stabil-reenkarne-lyrics(12.12.2020).)

[https://www.google.com.tr/amp/s/www.sarkisozum.net/song/ceza-buz-daglari-7de9b8df9c5%3famp=1\(12.12.2020\).](https://www.google.com.tr/amp/s/www.sarkisozum.net/song/ceza-buz-daglari-7de9b8df9c5%3famp=1(12.12.2020).)

[https://www.metrolyrics.com/biladerim-cin-lyrics-ben-fero.html\(12.12.2020\).](https://www.metrolyrics.com/biladerim-cin-lyrics-ben-fero.html(12.12.2020).)

[https://www.muzikdefterim.com/ceza/yerli-plaka-sarki-sozu-1634\(12.12.2020\).](https://www.muzikdefterim.com/ceza/yerli-plaka-sarki-sozu-1634(12.12.2020).)

[https://www.trlyrics.com/lyrics/rozz-kalliope-ft-ece-seckin-benamins-3/\(12.12.2020\).](https://www.trlyrics.com/lyrics/rozz-kalliope-ft-ece-seckin-benamins-3/(12.12.2020).)

[https://www.sarkisozleri.bbs.tr/sarki/20836/buz-daglari\(12.12.2020\).](https://www.sarkisozleri.bbs.tr/sarki/20836/buz-daglari(12.12.2020).)